

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Распопіна С. П., д.с.-г.н, с.н.с.,

Український науково-дослідний інститут лісового господарства та
агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького, Харків, Україна

Основним завданням лісового господарства України є вирощування, відтворення, а також створення нових лісів, що сприятиме підвищенню фактичного рівня лісистості (15,6 %) до нормативного показника (20 %). Збільшення лісистості шляхом розширення робіт з лісорозведення є однією із цілей «Державної стратегії управління лісами України до 2035 року», відповідно до якої лісистість має зрости до 18 %. Для досягнення оптимальної лісистості заплановано додатково заліснити щонайменше 2,5 млн га земель (насамперед малопродуктивних і деградованих). Це сприятиме оптимізації структури земельного фонду держави, завдяки зростанню частки еколого стабілізуючих угідь (лісових, кормових). Натепер в Україні співвідношення площі ріллі та кормових і лісових угідь є занадто розбалансованим та становить 1 : 0,2 : 0,3 за найбільш оптимального, науково-обґрунтованого співвідношення 1 : 1,6 : 3,6.

Водночас, через великомасштабну збройну агресію рф проти України, унаслідок якої масово знищуються та пошкоджуються лісові насадження, говорити про підвищення рівня лісистості нашої держави не приходиться, навпаки він стрімко падає. За різними оцінками в Україні від воєнних дій вже постраждало та знищено близько 3 млн га лісів, при цьому, найбільш катастрофічні наслідки спричиняють лісові пожежі. Загалом це лихо ще до війни призводило до знеліснення території країни. Особливо важким був 2020 р., коли пожежами були охоплені ліси на площі близько 160 тис. га. Від потужних лісових пожеж потерпали не тільки посушливі регіони (Степ і Лівобережний Лісостеп), а й Полісся, для якого такі пожежі не були характерними. Площа лісів, що вигоріла у квітні 2020 р. на Житомирщині, становила близько 30 тис. га (для порівняння у 2019 р. – 3 тис. га), у вересні-жовтні цього ж року потужні пожежі вирували на Луганщині, вони охопили понад 30 тис. га лісу. У 2022 р. площа лісових пожеж в Україні, які сталися внаслідок масованих артилерійських, ракетних, авіаційних обстрілів і бомбардувань, була найвищою за всю новітню історію нашої держави, перевершивши руйнівні пожежі 2020 р.. Найбільшою мірою постраждали ліси прикордонних з агресором територій у різних природно-кліматичних зонах – Поліссі, Лісостепу, Степу. Так, площа пошкоджених лісів на Чернігівщині приблизно становить 400 тис. га, Сумщини – 290 тис., Луганщини – 200 тис., Київщини, Житомирщини й Харківщини – 120-160 тис. га.

За оцінками Глобального центру моніторингу пожеж (GFMC) упродовж 2020–2022 рр. площа лісових пожеж в Україні була вищою, ніж у всіх країнах ЄС. Така ситуація склалася через великі пожежі у 2020 р. та

пожежі унаслідок масштабної збройної агресії РФ у 2022 р. Водночас, ліси потерпають не тільки від обстрілів, для потреб у деревині Збройних Сил України, тільки впродовж 2022 р. заготовлено майже 100 тис. м³ деревини. Реальні ж масштаби втрат і пошкоджень лісових насаджень натеper встановити неможливо, швидше за все, вони значно більші ніж 3 млн га, а їхнє відновлення триватиме щонайменше 20-30 років.

Окрім відновлення лісів, лісівникам доведеться створювати й нові ліси на землях, які через бойові дії стали непридатними для використання у сільськогосподарському обігу, зокрема, забруднених різноманітними токсичними сполуками (продуктами детонації боєприпасів). До категорії непридатних також відносяться засолені землі унаслідок зміни гідрологічного режиму через знищення лісової рослинності, підризу дамб, зокрема й руйнування дамби Каховського водосховища тощо.

У східних, південно-східних і південних регіонах, де наразі відбуваються найбільш інтенсивні бойові дії, лісовідновлення та лісорозведення, значною мірою ускладнюватиме поєднання негативних антропогенних і природних факторів. Задля їхнього пом'якшення та усунення, всі етапи створення лісових культур потребують наукового супроводження, особливо на землях, які зазнали трансформації унаслідок бойових дій, а також на землях, які раніше не були зайняті лісовими насадженнями. Таке супроводження надзвичайно важливе на початковому етапі, коли потрібно провести оцінювання рівня лісопридатності земель. Оцінювання має бути комплексним і здійснюватися на лісотипологічній основі. Синтез двох методологічних підходів (лісотипологічного й ґрунтознавчого), дозволив нам розробити пакет маркерів для оцінювання лісорослинного потенціалу основних груп малопродуктивних і деградованих земель (піщані, короткопрофільні, еродовані, засолені) рівнинної частини України (Methodology for determining the suitability of soils for afforestation in plain part of Ukraine, 2023). Його використання надає можливість визначити рівень лісорослинного потенціалу ґрунтів і загалом доцільність лісорозведення, а також підвищити його ефективність. При цьому лісопридатність деяких груп ґрунтів може бути оціненою вже на натурному етапі їхнього обстеження без застосування коштовних аналітичних методів дослідження.

Таким чином, процес лісовідновлення у післявоєнний період набуває специфічності та потребує підвищення ефективності за мінімізації капіталовкладень та може бути реалізованим через системний науковий підхід, який передбачає комплексну оцінку обсягів і першочерговість об'єктів лісовідновлення та має ґрунтуватися на лісотипологічних засадах, принципах збереження біологічного різноманіття та проводитись із застосуванням інноваційних прийомів і технологій лісовирощування.